

ԵՐԵՒԱՅԻ ԵՎ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻ ՀՈՒԶԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԴԵՐՆ ԱՎԱԳ
ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Խ. Արմավյան անվան ՀՊՄՀ, ՀՀ, Երևան

Էլ. հասցե՝ vladimir.s.karapetyan@gmail.com

ՄԱՐԻԱՆՆԱ ԱՄԻՐԱՂՅԱՆ

Խ. Արմավյան անվան ՀՊՄՀ, ՀՀ, Երևան

Էլ. հասցե՝ amiraghyan.80@mail.ru

ՄԱՐԻԱՄ ԻՍՊԻՐՅԱՆ

Խ. Արմավյան անվան ՀՊՄՀ, ՀՀ, Երևան

Էլ. հասցե՝ ispiryanmariam@aspu.am

DOI: 10.24234/scientific.v3i50.243

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում քննարկվում են ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների սոցիալ-հոգեբանական զարգացման առանձնահատկությունները և դաստիարակի ու երեխայի միջև ձևավորվող հուզական կապերի ազդեցությունը այդ գործընթացի վրա: Հատուկ ուշադրություն է դարձվում մանկավարժական միջավայրում հուզական անվտանգության, վստահության և փոխադարձ ըմբռնման դերին՝ որպես երեխայի սոցիալական վարքագծի և հոգեկան կայունության ձևավորման կարևոր նախադրյալներ: Հոդվածի նպատակն է հիմնավորել երեխա-դաստիարակ հուզական կապերի նշանակությունն ավագ նախադպրոցականի սոցիալ-հոգեբանական զարգացման գործընթացում և բացահայտել այդ կապերի դրսևորման հիմնական ձևերն ու մեխանիզմները: Հետազոտության մեթոդաբանությունը ներառում է համապարփակ դիտարկումներ, հարցազրույցներ՝ PARLA մեթոդի կիրառմամբ, ԿՎԹ տեխնիկաներ և վարժություններ՝ ուղղված երեխայի և դաստիարակի փոխազդեցության բնույթի, հաղորդակցման ձևերի և հուզական արձագանքների գնահատմանը: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տվել, որ դաստիարակի

զգայուն, հուզականորեն աջակցող և ապրումակցային մոտեցումները նպաստում են երեխայի հետ վստահելի և անվտանգ կապերի ձևավորմանը, որոնք ուղղակիորեն անդրադառնում են երեխայի սոցիալական հմտությունների, ինքնարտահայտման և հուզական ինքնակարգավորման զարգացման վրա: Բացի այդ, հիմնավորվել է, որ դաստիարակի բաց և կառուցողական հարաբերությունները նպաստում են խմբային գործունեության ընթացքում երեխաների ակտիվ ներգրավվածությանը, նախաձեռնողականության դրսևորմանը և դրական միջանձնային փոխհարաբերությունների ձևավորմանը:

Բանալի բառեր՝ ավագ նախադպրոցական տարիք, սոցիալ-հոգեբանական զարգացում, հուզական կապ, երեխա-դաստիարակ փոխազդեցություն:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Նախադպրոցական տարիքը հանդիսանում է անձի զարգացման կարևորագույն փուլերից մեկը, որի ընթացքում ձևավորվում են սոցիալ-հոգեբանական հիմնարար կարողություններն ու հմտությունները: Տարիքային այս փուլում հատկապես նշանակալի է ավագ նախադպրոցական շրջանը, երբ երեխան ակտիվորեն յուրացնում է սոցիալական նորմերն ու վարքագծային մոդելները, զարգանում են հաղորդակցման հմտությունները, ինքնագնահատականը և հուզական ինքնակարգավորման կարողությունը: Այս գործընթացում կարևոր դեր ունի սոցիալական միջավայրը, որի առանցքային բաղադրիչներից է դաստիարակը՝ որպես երեխայի համար նշանակալի մեծահասակ: Ժամանակակից հոգեբանական և մանկավարժական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ երեխայի և դաստիարակի միջև ձևավորվող հուզական կապերը, հարաբերությունները զգալի ազդեցություն են ունենում երեխայի սոցիալ-հոգեբանական զարգացման վրա: Վստահության, հուզական անվտանգության և ապրումակցության վրա հիմնված հարաբերությունները նպաստում են երեխայի սոցիալական ակտիվության բարձրացմանը, դրական ինքնընկալման ձևավորմանը և միջանձնային փոխհարաբերությունների արդյունավետ զարգացմանը: Միևնույն ժամանակ, հուզական անբավարար կամ անկայուն հարաբերությունները կարող են բացասաբար

անդրադառնալ երեխայի վարքագծային դրսևորումների, սոցիալական հարմարվողականության և հուզական կայունության վրա:

Նախադպրոցական կրթական միջավայրում դաստիարակի մասնագիտական պատրաստվածությունը, հաղորդակցման ոճը և հուզական ներգրավվածությունը կարևոր նախադրյալներ են երեխայի բարենպաստ զարգացման համար: Դաստիարակը ոչ միայն կրթական գործընթացի կազմակերպիչն է, այլև հուզական աջակցողը, ում վերաբերմունքը և փոխազդեցության ձևերը մեծապես պայմանավորում են երեխայի ինքնարտահայտման հնարավորությունները և սոցիալական փորձի որակը: Չնայած թեմայի կարևորությանը՝ ավագ նախադպրոցական տարիքում երեխա-դաստիարակ հուզական կապերի ազդեցության խնդիրը դեռևս պահանջում է խորացված ուսումնասիրություն՝ հաշվի առնելով ժամանակակից կրթական պահանջները և երեխայակենտրոն մոտեցումների զարգացումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Երեխայի սոցիալ-հոգեբանական զարգացման գործընթացը ավագ նախադպրոցական տարիքում պայմանավորված է մի շարք փոխկապակցված գործոններով, որոնց մեջ առանցքային տեղ են զբաղեցնում մեծահասակների հետ ձևավորվող հուզական կապերը, փոխհարաբերությունները: Դաստիարակը նախադպրոցական կրթական միջավայրում հանդես է գալիս որպես երեխայի համար նշանակալի սոցիալական կերպար, որի հետ փոխազդեցությունը կարևոր ազդեցություն է ունենում երեխայի հուզական, սոցիալական և վարքագծային զարգացման վրա: Երեխա-դաստիարակ հուզական հարաբերությունների, կապերի տեսական հիմքերի վերլուծության մեջ կարևոր տեղ է զբաղեցնում Ջ. Բոուլբիի տեսությունը (Bowlby, 1969), ըստ որի՝ երեխայի և նշանակալի մեծահասակի միջև ձևավորվող անվտանգ հուզական կապը հանդիսանում է անձի հոգեկան առողջության և սոցիալական հարմարվողականության հիմք: Թեև սկզբնապես տեսությունը վերաբերում էր մայր-երեխա հարաբերություններին, հետագա ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ մանկավարժը ևս կարող է հանդես գալ «կարևոր կերպար», հատկապես նախադպրոցական տարիքում (Ainsworth, 1978; Howes & Spieker, 2008):

Ավագ նախադպրոցական տարիքում դրական, հուզական կապը դաստիարակի հետ նպաստում է երեխայի ինքնավստահության բարձրացմանը, սոցիալական նախաձեռնողականությանը և հուզական ինքնակարգավորմանը, մինչդեռ անկայուն հարաբերությունները կարող են հանգեցնել սոցիալական մեկուսացման կամ վարքային խնդիրների: Լ. Ս. Վիգոտսկու սոցիալ-մշակութային տեսության համաձայն (Vygotsky, 1978), երեխայի հոգեբանական զարգացումը իրականացվում է սոցիալական փոխազդեցության միջոցով: Դաստիարակը հանդես է գալիս որպես միջնորդ՝ երեխային աջակցելով «մոտակա զարգացման գոտում»: Այս համատեքստում դաստիարակի հուզական աջակցությունը և ապրումակցային վերաբերմունքը ոչ միայն նպաստում են ճանաչողական զարգացմանը, այլև ապահովում են երեխայի սոցիալ-հոգեբանական կայունությունը: Հուզականորեն աջակցող փոխազդեցությունը ստեղծում է այնպիսի միջավայր, որտեղ երեխան իրեն զգում է պաշտպանված, ընդունված և գնահատված: Ա. Բանդուրայի մոտեցման համաձայն (Bandura, 1977), երեխաները սովորում են դիտարկման և մոդելավորման միջոցով, իսկ մանկավարժը երեխայի համար հանդես է գալիս որպես սոցիալական վարքագծի և հուզական արձագանքների մոդել: Նրա հաղորդակցման ոճը, հույզերի արտահայտման ձևերը և կոնֆլիկտների կարգավորման մեխանիզմները երեխաների կողմից ներքնայնացվում են և արտացոլվում սեփական վարքագծում: Այս տեսանկյունից դաստիարակի հուզական գրագիտությունը և ինքնակարգավորման հմտությունները կարևոր պայման են երեխաների սոցիալապես ընդունելի վարքագծի և հուզական կայունության զարգացման համար: Հումանիստական մոտեցման ներկայացուցիչները (Rogers, 1961; Maslow, 1970) անձի զարգացման գործում կարևորում են ապրումակցման և անկեղծ հարաբերությունների դրսևորումը: Դաստիարակի կողմից երեխայի անհատականության ընդունումը և ապրումակցումը նպաստում են երեխայի ինքնընկալմանը, դրական հույզերի ձևավորմանը, ինքնաճանաչմանը, ինչը սոցիալ-հոգեբանական զարգացման կարևոր բաղադրիչ է ավագ նախադպրոցական տարիքում:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՔՆՆԱՐԿՈՄ

Երեխաների և դաստիարակի միջև հուզական կապերի առանձնահատկությունները և դրանց ազդեցությունն ավագ նախադպրոցական

տարիքի երեխաների սոցիալ-հոգեբանական զարգացման վրա բացահայտելու նպատակով կազմակերպվել է հետազոտություն: Հետազոտությանը մասնակցել են 30 ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաներ (5–6 տարեկան) և 10 դաստիարակ՝ տարբեր նախադպրոցական կրթական հաստատություններից: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են մի շարք մեթոդներ. 1) դիտում՝ միտված երեխա-դաստիարակ փոխազդեցության, հուզական արձագանքների, հաղորդակցման ձևերի և վարքագծային դրսևորումների ուսումնասիրմանը: Դիտարկումները իրականացվել են բնական միջավայրում՝ խաղային, ուսումնական և առօրյա գործունեության ընթացքում, 2) հարցազրույց դաստիարակների հետ՝ PARLA մեթոդի կիրառմամբ՝ պարզելու նրանց վերաբերմունքը երեխաների հուզական կարիքների նկատմամբ, հաղորդակցման ռազմավարությունները և ստեղծված դժվարությունների հաղթահարման մոտեցումները, 3) ԿՎԹ տեխնիկաներ և վարժություններ՝ ուղղված երեխայի և դաստիարակի փոխազդեցության բնույթի, հաղորդակցման ձևերի և հուզական արձագանքների գնահատմանը, 4) քանակական և որակական վերլուծության մեթոդներ (համեմատական վերլուծություն, տոկոսային հաշվարկներ և դիտարկումների բովանդակային վերլուծություն): PARLA մեթոդի կիրառմամբ իրականացվել է հարցազրույց դաստիարակների շրջանում՝ պարզելու, թե, որ իրավիճակներում են առավելապես առաջանում բախում դիրքորոշումների, կարծիքների, տեսակետների, ցանկությունների և հնարավորությունների միջև՝ առաջ բերելով հոգեբանական անհարմարություն, որն էլ իր հերթին առաջ է բերում հուզական կապի խախտում. **Problem** (խնդիր)՝ դաստիարակը հիշում է անցյալում տեղի ունեցած որևէ խնդրահարույց իրավիճակ և մանրամասն ներկայացնում այն: **Action** (գործողություն)՝ ներկայացնում է այն գործողությունները, որոնք կատարել է տվյալ իրավիճակում: **Result** (արդյունք)՝ Նկարագրում և գնահատում է ստացված արդյունքներն ու իր գործողությունների հետևանքները: **Learned** (սովորել)՝ Դաստիարակը նկարագրում է այն փորձը, որը ստացել է խնդրահարույց իրավիճակի լուծման արդյունքում: **Applied** (կիրառում)՝ Հետազոտվողը ներկայացնում է, թե ինչպես է օգտագործել ստացված գիտելիքները հետագա կենսագործունեության ընթացքում: Այս հինգ քայլից բաղկացած հարցման ընթացքում պարզ է դառնում, թե ո՞ր իրավիճակներն է դաստիարակը համարում խնդրահարույց, ինչպե՞ս է լուծում

խնդիրները, ինչքանով է պատրաստ հետազոտվողը իր վրա վերցնել պատասխանատվություն որևէ աշխատանքի համար, ինչպե՞ս է կատարում փաստարկումներ: Հարցազրույցի ժամանակ ներկայացված իրավիճակների վերլուծության արդյունքում պարզ է դարձել, որ հետազոտվողներից 12%-ի մոտ առկա է հուզական կապի բարձր, 25%-ի մոտ միջին և 63%-ի մոտ ցածր մակարդակ:

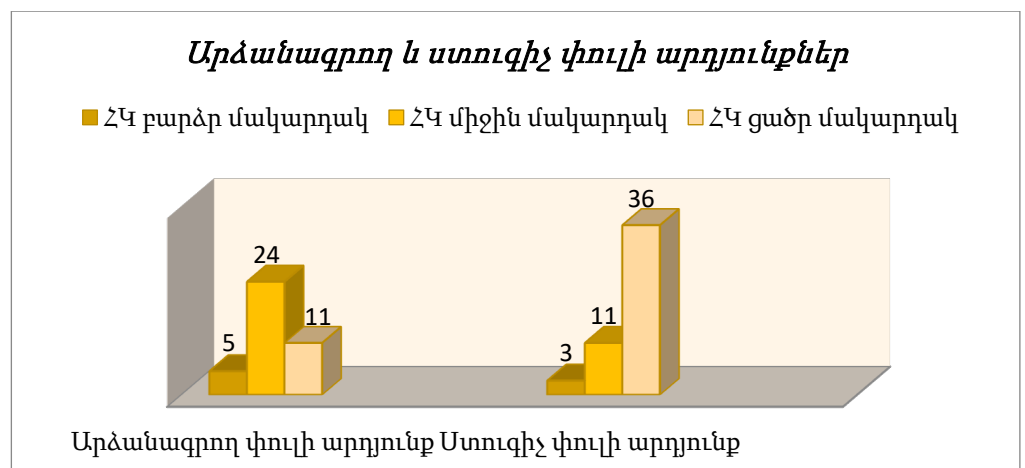
PARLA մեթոդը, որով բացահայտեցինք հուզական կապի առկա մակարդակը օգնեց նաև պարզել, թե երեխաների շրջանում, որ իրավիճակներում է առավելապես նկատվում հուզական կապի ցածր մակարդակ: Արդյունքների վերլուծության արդյունքում ըստ հարցազրույցի ժամանակ դաստիարակների կողմից ներկայացված իրավիճակների պարզ դարձավ, որ 5-6 տարեկան երեխաների շրջանում հուզական կապի ցածր մակարդակ նկատվում է առավելապես հետևյալ իրավիճակներում՝

- ծնող- երեխա բաժանում՝ 40% (12 հոգի)
- վեճեր հասակակիցների հետ՝ 50% (15 հոգի)
- ընտանեկան տարաձայնություններ՝ 10% (3 հոգի):

Նախնական տվյալներ ձեռք բերելուց հետո կազմակերպվել է հուզական կապի ձևավորմանը, ամրապնդմանը, ինչպես նաև սեփական հույզերը ճանաչելու հմտությունների ձևավորմանը միտված աշխատանք: Այդ նպատակով առանձնացվել են ԿՎԹ տեխնիկաներ և վարժություններ: Իրականացված աշխատանքից հետո փորձարկվողների շրջանում ձեռք ենք բերել վերջնական տվյալները: Արդյունքները ներկայացված են տրամագիր 1-ում.

Տրամագիր 1.

Նախնական և վերջնական արդյունքներ.



Ձեռք բերված տվյալներից ակնհայտ է դառնում, որ ԿՎԹ տեխնիկաները նպաստել են հուզական կապի մակարդակի բարձրացմանը երեխա-դաստիարակ փոխհարաբերությունների տիրույթում:

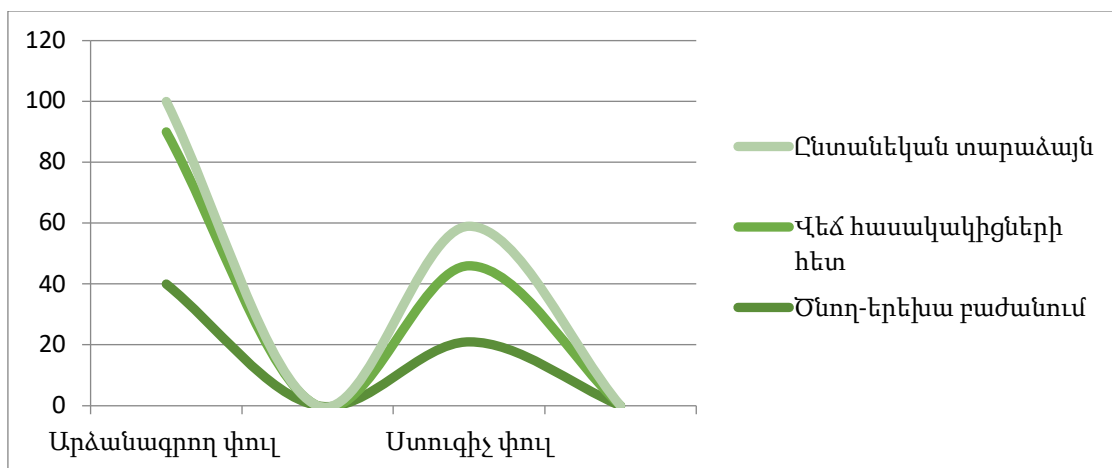
Ըստ ստուգիչ փուլի արդյունքների վերլուծության, 5-6 տարեկան երեխաների շրջանում հուզական կապի ցածր մակարդակ նկատվում է առավելապես հետևյալ իրավիճակներում՝

- ծնող- երեխա բաժանում 21% (6 հոգի),
- վեճեր տարեկիցների հետ 25% (8 հոգի),
- ընտանեկան տարաձայնություններ 8% (2 հոգի):

Ձեռք բերված տվյալները ներկայացված են տրամագիր 2-ում:

Տրամագիր 2.

Նախնական և վերջնական տվյալներ.



ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Վերլուծված տեսական մոտեցումների և իրականացված հետազոտության արդյունքում կարող ենք փաստել, որ

- երեխայի և դաստիարակի միջև ձևավորվող հուզական կապերը բազմաշերտ ազդեցություն ունեն երեխայի սոցիալ-հոգեբանական զարգացման վրա: Դրանք պայմանավորում են երեխայի հուզական անվտանգությունը, սոցիալական հմտությունների զարգացումը, ինքնակարգավորումը և սոցիալական ադապտացիան,

- ավագ նախադպրոցական տարիքում ավելի հաճախ նկատվում են իրավիճակի սյուրեկտիվ հուզական դրսևորումներ, երբ հաղորդակցվողները միմյանց հետ շփվելիս երևույթը ամբողջական չեն ընկալում, որն էլ հուզական կապի խաթարման պատճառ է դառնում,
- դաստիարակի հուզական զգայունությունը և ապրումակցային վերաբերմունքը էական դեր ունեն ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների սոցիալ-հոգեբանական զարգացման գործընթացում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- Карапетян В., Даллакян А., Хачатрян Э.** (2020). Развитие игровой деятельности дошкольников экспериментальным методом PARLA, *Психология, ИГУ*.
- Bowlby, J.** (1969). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. London: Penguin Books.
- Ainsworth, M.** (1978). *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Vygotsky, L. S.** (1978). *Mind in Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bandura, A.** (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Rogers, C.** (1961). *On Becoming a Person*. Boston: Houghton Mifflin.
- Howes, C., & Spieker, S.** (2008). Attachment relationships in the context of multiple caregivers.

REFERENCE LIST

- Karapetyan V., Dallakyan A., Khachatryan E.** (2020). Razvitie igrovoi deyatel'nosti doshkol'nikov eksperimental'nym metodom PARLA (*Development of Preschoolers' Game Activity through Experimental Method PARLA*). *Psikhologiya, IGU*.
- Bowlby, J.** (1969). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. London: Penguin Books.
- Ainsworth, M.** (1978). *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Vygotsky, L. S.** (1978). *Mind in Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bandura, A.** (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Rogers, C.** (1961). *On Becoming a Person*. Boston: Houghton Mifflin.
- Howes, C., & Spieker, S.** (2008). Attachment relationships in the context of multiple caregivers.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ РЕБЁНКОМ И ВОСПИТАТЕЛЕМ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Владимир Карапетян, Марианна Амирагян, Мариам Испирян

В статье рассматриваются особенности социально-психологического развития детей старшего дошкольного возраста и влияние эмоциональных связей, формирующихся между воспитателем и ребёнком, на данный процесс. Особое внимание уделяется роли эмоциональной безопасности, доверия и взаимопонимания в педагогической среде как важнейших предпосылок формирования социального поведения и психологической устойчивости ребёнка.

Целью статьи является обоснование значимости эмоциональных связей между ребёнком и воспитателем в процессе социально-психологического развития детей старшего дошкольного возраста, а также выявление основных форм и механизмов проявления данных связей. Методология исследования включает комплексные наблюдения, интервью с применением метода PARLA, техники и упражнения когнитивно-поведенческой терапии, направленные на оценку характера взаимодействия ребёнка и воспитателя, форм общения и эмоциональных реакций.

Результаты исследования показали, что чувствительные, эмоционально поддерживающие и эмпатийные подходы воспитателя способствуют формированию доверительных и безопасных связей с ребёнком, которые непосредственно влияют на развитие социальных навыков, самовыражения и эмоциональной саморегуляции детей. Кроме того, было обосновано, что открытые и конструктивные отношения воспитателя с детьми способствуют их активному вовлечению в групповую деятельность, проявлению инициативности и формированию позитивных межличностных взаимоотношений.

Ключевые слова: старший дошкольный возраст, социально-психологическое развитие, эмоциональная связь, взаимодействие ребёнок–воспитатель.

SUMMARY

THE ROLE OF EMOTIONAL BONDS BETWEEN THE CHILD AND THE EDUCATOR IN A SENIOR PRESCHOOLER'S SOCIO-PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT

Vladimir Karapetyan, Marianna Amiraghyan, Mariam Ispiryan

The article discusses the characteristics of the socio-psychological development of children at senior preschool age and the influence of emotional bonds formed between the educator and the child on this process. Special attention is paid to the role of emotional security, trust, and mutual understanding in the pedagogical environment as essential prerequisites for the formation of children's social behavior and psychological stability. The purpose of the article is to substantiate the significance of emotional bonds between the child and the educator in the process of socio-psychological development of senior preschoolers and identify the main forms and mechanisms of their manifestation. The research methodology includes comprehensive observations, interviews using the PARLA method, and CBT-based techniques and exercises aimed at assessing the nature of child–educator interaction, communication styles, and emotional responses. The research findings indicate that sensitive, emotionally supportive, and empathetic approaches adopted by educators contribute to the formation of trusting and secure bonds with children, which directly affect the development of children's social skills, self-expression, and emotional self-regulation. In addition, it has been substantiated that open and constructive educator–child relationships promote children's active involvement in group activities, the manifestation of initiative, and the formation of positive interpersonal relationships.

Keywords: senior preschool age, socio-psychological development, emotional bond, child–educator interaction.

Հոդվածը ստացվել է՝ 28.10. 2025

Հոդվածն ուղարկվել է գրախոսման՝ 30.10. 2025

Հոդվածը երաշխավորվել է տպագրության՝ 28.11.2025